

М. В. Салтевский и др.] ; под ред. В. К. Лисиченко. – К. : Выща шк. Головное изд-во, 1988. – 405 с.

2. Ермолович В. Ф. Криминалистическая характеристика преступлений / В. Ф. Ермолович. – Мн. : Амалфея, 2001. – 304 с.

3. Тіщенко В. В. Теоретичні і практичні основи методики розслідування злочинів : монографія / В. В. Тіщенко. – О. : Фенікс, 2007. – 260 с.

4. Макаренко Є. І. Крадіжки з квартир: мистецтво розслідування : монографія / Є. І. Макаренко. – Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2009. – 150 с.

Тутецька Ніна Володимирівна,

заступник завідувача відділу криміналістичних видів досліджень – завідувач сектору почеркознавчих досліджень, технічного дослідження документів та обліку відділу криміналістичних видів досліджень Івано-Франківського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України

ЗНАЧЕННЯ АНАТОМО-ФІЗІОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ПИСЬМА ПРИ ПРОВЕДЕННІ ПОЧЕРКОЗНАВЧОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

Спостереження численних авторів показали, що ураження (пухлина, крововилив, поранення) майже кожної з ділянок кори лівої півкулі головного мозку – скроневої, нижнетеменної, ніжнелобної і потиличної областей, у великому відсотку випадків викликає порушення процесу письма. Спільна робота всіх ділянок кори головного мозку необхідна для нормального здійснення кожного психологічного процесу, у тому числі мовлення, письма і читання.

Як показали дослідження таких вчених, як В. А. Браун, В. В. Томилин та інших, слуховий аналіз бере участь у процесі письма не тільки на початкових етапах його розвитку, коли дитина активно вслухається в кожне диктоване слово і свідомо аналізує його звуковий склад, він необхідний також і на тих ступенях розвитку навички, на яких письмо вже досить автоматизовано і, здавалося б, вичерпується звичними рухами руки, записуючими потрібне слово. Внаслідок цього ураження лівої скроневої частки у людини не тільки веде до порушення складного диференційованого слуху (аж до втрати здатності дізнатися зміст слів, до «сенсорної афазії»), але неминуче призводить до розпаду процесу письма.

Слідом за звуковим аналізом слова для правильного процесу письма необхідна перешифровка звуків, що підлягають написанню, у графічні образи, в букви, інакше кажучи, фонемі в графемі. Встановлено, що основна роль у такій перешифровці належить потилично-тім'яній області лівої півкулі головного мозку, що є тим центральним апаратом, який дозволяє здійснювати цілісне зорове

сприйняття людини, переводячи зорові відчуття у складні оптичні образи, зберігати і диференціювати зорові уявлення. У цій області головного мозку аналізуються рухи по площині предмета, що залишає слід, тобто тут відбувається вироблення стереотипної траєкторії рухомої точки по площині, але не руху руки, що тримає знаряддя письма [8]. Отже, за наявності такого абстрактного руху на площині воно може бути здійснене найрізноманітнішим способом через руховий аналізатор. Так, наприклад, коли людина навчилася писати букви олівцем або ручкою, то вона може написати їх пальцем руки або п'ятою на піску.

При ураженні потилично-тім'яної області кори лівої півкулі людина втрачає вироблені стереотипні траєкторії руху пишучої точки, в результаті чого відбувається порушення його здатності орієнтуватися в просторі, що неминуче відбивається на письмі. Нерідко це призводить до розпаду просторової організації письма і до того, що хворий відмовляється зобразити чітко орієнтовані в просторі літери. Пояснюється це тим, що більшість симетрично побудованих букв просторово орієнтовані або зверху вниз (*m, u, n*), або справа наліво, а в багатьох несиметричних буквах права сторона не схожа на ліву. Внаслідок цього їх правильне написання можливо лише при збереженні чіткої орієнтації в просторі. Хворі з порушенням орієнтації завжди знають, з яких елементів побудована та чи інша буква, однак при письмі вони не знають, як саме слід її написати, або, точніше, як саме потрібно співвіднести в просторі її окремі елементи. Виходить розпад графічного зображення букви, який іноді приймає характер повної «дзеркальності» або ж втрати будь-якої просторової орієнтації.

При виробленні навички письма людина в однаковій мірі фіксує свою увагу як на зміст письма, так і на правильності зображення письмових знаків. У людини з виробленою навичкою письма зміст письма настільки поглинає його увагу, що всі інші процеси під час письма, тобто, рухи і прийоми, за допомогою яких зображуються письмові знаки, і сама конфігурація цих знаків, відступають у свідомості пишучого на другий план.

Кожній пишучий особі притаманний особливий, властивий лише їй одній навик письма. В рукописі дорослого звертають на себе увагу дві основні особливості: «а) індивідуальна своєрідність почерку, тобто наявність в зображенні рукописних знаків та їх сполук ряду особливостей, властивих тільки даній особі, і б) сталість, або стійкість, цих особливостей. Обидві ці властивості почерку у величезній більшості дорослих настільки типові, що з давніх часів служать підставою для вирішення питання про належність письмового документа тій чи іншій особі» [3].

В процесі індивідуального життя людини між зовнішнім середовищем і процесами в організмі встановлюється звична форма рівноваги, регульована діяльністю кори великих півкуль головного мозку. Ця рівновага забезпечується виробленням складної системи

умовних рефлексів, що має характер стереотипу, що визначається умовами життя і навколишнього середовища. Внаслідок безперервної зміни зовнішніх умов відбувається вироблення одних і згасання інших умовних рефлексів, система стає рухливою, набуває характеру динамічного стереотипу [6].

Завдяки автоматизації процесу письма своєрідні індивідуальні особливості письма робляться настільки стійкими, що навіть свідомі і наполегливі спроби людини змінити свій почерк, зазвичай, бувають безрезультатними, і почерк виявляється такою ж типовою особливістю людини, як його хода, міміка, жести та інші рухи. Разом з тим, загальні ознаки почерку можуть істотно змінюватися залежно від дуже багатьох умов [3].

Виходячи з стійкості динамічного стереотипу, можна прийти до висновку, що труднощі перебудови рухових навичок у людини (в тому числі і навички письма) обумовлюються особливою стійкістю раніше утворених тимчасових зв'язків. Письмово-руховий образ рухів допускає відхилення рухів від заданого напрямку в певній мірі. Такі допуски неоднакові для різних осіб. Обсяг і ступінь їх вираженості залежать від ряду обставин зовнішнього та внутрішнього порядку – ступеня сформованості навички письма, «порогової чутливості» акцептора дії особи що пише, певної психологічної налаштованості пишучого щодо якості рукопису [4].

Стійкість досвіду письма передбачає також і його варіаційність (окремих ознак і почерку в цілому). З позиції фізіології та психології рухів варіаційність в почерку, є засобом пристосування рухів пишучого до різних умов письма [5]. Однак іноді вплив зовнішніх факторів буває настільки значним, що невеликі перебудови механізму письма не можуть дати бажаного результату. У подібних випадках здійснення рухів пишучого починає йти по найбільш відповідному умов письма, що змінилися, іннерваційного шляху. З часом такі нові рухи закріплюються, стають відносно стереотипними. Нерідко ця нова система рухів автоматизується і призводить до закріплення нового варіанту почерку.

Список використаних джерел:

1. Берзин В.Ф., Клименко Н.И. и др. Устойчивость признаков почерка при умышленном его искажении. Сборник научных работ Вильнюсского НИИСЭ. В. I. Вильнюс, 1963, С. 149.
2. Браун В.А. Об изменении почерка в зависимости от некоторых физиологических состояний. В сб.: Вопросы судебной экспертизы и уголовного права. Фрунзе, 1961.
3. Гурьянов Е.В. Психология обучения письму (формирование графических навыков письма). М., 1959.
4. Орлова В.Ф. Изучение координации движений при исследовании почерка. В сб.: Теория и практика криминалистической экспертизы. 2. М., 1956, С. 12.

5. Орлова В.Ф. Обоснование устойчивости и вариационности почерка. Труды ЦНИИСЭ. В. 1. М., 1967, С. 228.
6. Павлов Б.В. Нарушение чтения и письма при проникающих черепно-мозговых травмах военного времени и динамика их восстановления. В кн.: Рефераты работ учреждений АН СССР. М., 1945, С. 14.
7. Томилин В.В. Основы судебно-медицинской экспертизы письма. – М., «Медицина», 1974, С. 255.
8. Сепп Е.К. О локализации функций в коре головного мозга. Ж. невропатол. и психиатр., 1955, С. 55.
9. Судово-почеркознавча експертиза: навч.-метод. посібник. Київ, 2007, С. 269.

Федоренко Оксана Анатоліївна,

молодший науковий співробітник наукової лабораторії з проблем кримінальної поліції Національної академії внутрішніх справ

ГЕНЕЗИС ФОРМУВАННЯ ІНСТИТУТУ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАТЬ У КРИМІНАЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ

Спеціальні знання це професійні знання та вміння в галузі науки, техніки, мистецтва, ремесла тощо, що необхідні для розв'язання питань, які виникають у ході досудового розслідування кримінальних проваджень та розгляду їх матеріалів у суді. Спеціальними вважають знання, що не є загальнопоширеними, загальновідомими, а лише ті, яких набули спеціалісти-професіонали в тій чи іншій галузі науки, техніки, мистецтва, ремесла тощо.

Роль та значення процесуальних і непроцесуальних форм використання спеціальних знань являє собою одночасно генезис формування інституту використання спеціальних знань у судочинстві.

Історія формування інституту спеціальних знань досить складна і тривала. На його становлення впливав і досі впливає не тільки процес вдосконалення законодавства, а й особливості виникнення і розвитку наук. Вивчення історії необхідно для правильного розуміння будь-якого явища. Історичний аналіз дає можливість взяти до уваги все позитивне з минулого й уникнути повторення подібних проблем і тих помилок, що вже було допущено. Складність формування інституту обумовлена також потенційним безліччю форм, у яких спеціальні знання можна використовувати для потреб слідства й суду [1].

Необхідність використання спеціальних знань при проведенні слідчих (розшукових) дій пояснюється, перш за все, потребами практики. Їх застосовують під час розслідування вже впродовж декількох століть.

Спеціальні знання у кримінальному судочинстві почали використовувати давно. Проте перші спеціальні знання мали більше емпіричний, ніж теоретичний характер, тому їх носіїв вважали